JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA

MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

614 **MAARIFA YA JAMII**

Muda: Saa 3 **MAJIBU** **Mwaka: 2020**

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.

2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org
TETEA

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

1. Eleza kwa kifupi sifa nne zinazotofautisha picha na ramani.

Ramani huonesha sehemu kubwa ya uso wa dunia kwa uwiano uliopunguzwa, ilhali picha huonesha eneo dogo zaidi kwa uwiano halisi.

Ramani huchorwa kwa kutumia alama mbalimbali na ishara za kijiografia kama vile alama ya mto, barabara na mashamba, wakati picha huonesha hali halisi ya eneo kama ilivyo.

Ramani huwa na kipimo cha umbali kinachoonesha uhusiano kati ya umbali halisi na umbali ulioko kwenye ramani, tofauti na picha ambazo hazina kipimo rasmi.

Ramani ina maelezo ya pembeni kama legenda, alama ya kaskazini na jina la ramani, wakati picha haina maelezo hayo.

2. Zifuatazo ni takwimu za kiwango cha mvua na halijoto ya eneo fulani. Soma kisha jibu maswali yafuatayo:

(a) Eneo husika hupata kiasi gani cha mvua kwa mwaka?

Mvua ya kila mwezi:
40.8 + 69 + 150 + 232 + 205 + 118 + 65 + 84 + 195 + 226 + 150 + 50.8 = 1585.6 mm kwa mwaka

(b) Kokotoa wastani wa kiwango cha mvua kwa mwaka kwa eneo hili.

Wastani = Jumla ya mvua ÷ idadi ya miezi = 1585.6 ÷ 12 = 132.13 mm kwa mwezi

(c) Kwa kutoa sababu, eleza kwa kifupi aina ya tabia nchi inayowakilishwa na takwimu hizi.

Tabia nchi ni ya tropiki yenye mvua ya wastani hadi juu. Kuna miezi ya mvua nyingi (Machi–Mei, Oktoba–Desemba) na miezi yenye mvua ndogo. Tabia hii ni ya maeneo ya pwani au maeneo ya ikweta.

(d) Kwa kutoa sababu, eleza kwa kifupi ni nchi gani ya Kiafrika takwimu hizi zinazoonekana zilichukuliwa.

Takwimu zinaonyesha tabia ya nchi ya ukanda wa Ikweta kama Kenya, Tanzania au Uganda – ambako mvua hunyesha mara mbili kwa mwaka (long rains na short rains), na halijoto ni wastani karibu kila mwezi.

3. (a) Eleza sifa mbili za longitudo.

Longitudo ni mistari ya wima inayokatiza dunia kutoka ncha ya kaskazini hadi kusini na hupimwa kuanzia mstari wa Greenwich kuelekea mashariki au magharibi.

Mistari ya longitudo huonesha tofauti ya muda kati ya maeneo mbalimbali duniani, kwa kuwa kila longitudo 15° huwakilisha tofauti ya saa moja.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

(b) Fafanua namna mbili ambazo mistari ya longitudo hutumika.

Kwanza, longitudo hutumika kupima tofauti ya muda kati ya maeneo mbalimbali duniani, kwa mfano Tanzania iko saa 3 mbele ya Greenwich.

Pili, longitudo husaidia kutambua eneo la mahali katika ramani au sayari kupitia mfumo wa urambazaji wa kijiografia (GPS).

4. Kwa kifupi changanua umuhimu wa shughuli nne za kiuchumi zinazofanyika nchini Tanzania.

Kilimo ni shughuli kuu ya uchumi inayowaajiri zaidi ya asilimia 70 ya Watanzania, hukidhi mahitaji ya chakula na kutoa malighafi kwa viwanda.

Uvuvi hutoa ajira kwa wakazi wa maeneo ya pwani na maziwa na pia huchangia pato la taifa kupitia mauzo ya samaki.

Ufugaji hutoa bidhaa za nyama, maziwa na ngozi pamoja na kuongeza kipato kwa wafugaji wa maeneo ya vijijini.

Biashara hutegemea bidhaa kutoka kwenye sekta zingine na hurahisisha usambazaji wa bidhaa kwa wananchi, hivyo kuchangia mzunguko wa fedha na maendeleo ya kiuchumi.

5. Bainisha majanga manne ya asili kisha eleza kwa kifupi namna ambavyo athari zake zinaweza kupunguzwa.

Mafuriko – Kujenga miundombinu ya mifereji ya maji, kulinda misitu na kuepuka kujenga maeneo tambarare ya mabonde.

Matetemeko ya ardhi – Kujenga nyumba imara na kutoa elimu ya tahadhari kwa jamii kuhusu hatua za dharura.

Ukame – Kutumia teknolojia ya umwagiliaji, kuhifadhi maji ya mvua na kubadili mfumo wa kilimo wa kutegemea mvua.

Kimbunga – Kujenga nyumba imara, kuhamasisha tahadhari ya mapema na kuhakikisha watu wanafahamu maeneo salama ya kujihifadhi.

6. Kwa kifupi, elezea mabadiliko manne yanayoonesha mafanikio katika nchi za Kiafrika baada ya kujipatia uhuru kutoka kwa wakoloni.

Kuimarishwa kwa elimu – Serikali zilijenga shule, vyuo na kuboresha upatikanaji wa elimu kwa watoto wa Afrika.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Kuboreka kwa huduma za afya – Hospitali na zahanati zilijengwa na huduma za chanjo kuimarishwa.

Kuongezeka kwa ushiriki wa wananchi katika uongozi – Raia wengi walipata nafasi ya kushiriki siasa na kuamua hatima ya nchi yao.

Kukuza uchumi wa taifa – Nchi nyingi zilianza kuwekeza kwenye sekta za kilimo, viwanda na miundombinu ya usafiri.

7. Elezea kwa kifupi mbinu nne zilizotumiwa na nchi mbalimbali za Kiafrika katika harakati za ukombozi wa Bara la Afrika.

Kupanga maandamano ya amani – Wananchi waliandamana wakidai haki za kisiasa na kijamii.

Mapambano ya kivita – Baadhi ya nchi zilipigana silaha dhidi ya wakoloni kama Mozambique, Algeria na Angola.

Majadiliano ya kisiasa – Viongozi wa harakati walitumia diplomasia kuzungumza na wakoloni kuhusu uhuru, mfano Ghana chini ya Nkrumah.

Shinikizo kutoka jumuiya za kimataifa – Nchi nyingine zilitumia msaada wa Umoja wa Mataifa kuishinikiza mkoloni kuachia uhuru.

8. Fafanua kwa kifupi sababu nne zilizowafanya Waingereza kupendelea zaidi mfumo wa utawala wa mlango wa nyuma katika makoloni yao.

Ulirahisisha kuwatawala Waafrika kupitia machifu waliokuwa tayari kutii amri zao, hivyo kupunguza upinzani.

Uliwapunguzia gharama ya utawala kwa kuwa walitumia viongozi wa kienyeji badala ya kuajiri watumishi wengi wa serikali kutoka Uingereza.

Ulisaidia kudumisha mila na desturi za Waafrika ili kuonekana kama hakuna mabadiliko makubwa, ingawa mkoloni alikuwa anatawala kwa nyuma.

Uliwafanya Waafrika kutowajua watawala wao halisi, jambo lililowafanya waendelee kutii kwa mazoea na kudhibitiwa kirahisi.

9. Elezea kwa kifupi sababu nne za kuundwa kwa Umoja wa Afrika.

Kudumisha mshikamano wa mataifa ya Afrika kwa kuwa na sauti moja kimataifa.

Kupambana na mabaki ya ukoloni na kuhakikisha nchi zote zinapata uhuru kamili.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Kukuza ushirikiano wa kiuchumi, kisiasa na kijamii kati ya nchi za Afrika.

Kushughulikia matatizo ya maendeleo kama umasikini, njaa, ukosefu wa elimu na maradhi.

10. Ni kwa nini mataifa ya Ulaya yalivamia na kuligawa Bara la Afrika? Toa hoja nne.

Kutafuta masoko ya bidhaa zao kutokana na mapinduzi ya viwanda Ulaya.

Kutafuta malighafi kama madini, pamba na kahawa kwa ajili ya viwanda vyao.

Kutafuta maeneo ya uwekezaji na uhamishaji wa wakazi wao waliokuwa wengi.

Kuhamasishwa na ushindani wa kisiasa na kiutawala kati ya mataifa ya Ulaya.
SEHEMU B (Alama 30)
Jibu swali moja (1) kutoka kila kipengele

Kipengele I: Jiografia

11. Pendekeza njia tano endelevu zinazoweza kutumika kutunza mazingira.

Upandaji wa miti – Kupanda miti husaidia kuhifadhi ardhi dhidi ya mmomonyoko, kuzuia ukame, kuboresha hali ya hewa na kuongeza mvua.

Utunzaji wa vyanzo vya maji – Kuimarisha kinga dhidi ya uharibifu wa vyanzo vya mito, maziwa na visima kwa kuepuka kilimo au ujenzi karibu navyo.

Utupaji wa taka kwa njia salama – Kutenganisha taka ngumu, taka laini na taka hatarishi na kuhakikisha zinatupwa kwa utaratibu unaolinda mazingira.

Matumizi ya nishati mbadala – Kutumia gesi safi ya kupikia, jua au upepo badala ya kuni na mkaa hupunguza uharibifu wa misitu.

Kuelimisha jamii kuhusu mazingira – Kupitia shule, mikutano ya kijamii na vyombo vya habari, watu wafundishwe athari za uchafuzi na namna ya kuhifadhi mazingira.

12. Eleza vipengele muhimu vinavyowezesha ramani kutumika kwa ufanisi.

Kipimo – Ni uwiano unaosaidia kueleza umbali halisi kutoka sehemu moja hadi nyingine. Kipimo huwezesha ramani kueleweka kwa usahihi.

Legenda (ufafanuzi wa alama) – Inaelezea maana ya alama zote zilizotumika kwenye ramani, kama alama ya mto, barabara, shule n.k.

Mwelekeo wa kaskazini – Alama ya kuelekeza kaskazini husaidia kujua mwelekeo wa maeneo mengine, hivyo kusaidia katika urambazaji.

Jina la ramani – Huelezea eneo ambalo ramani inawakilisha, kama vile 'Ramani ya Wilaya ya Morogoro'.

Tarehe ya kutengenezwa – Inasaidia kutathmini uhalali wa taarifa za ramani kulingana na mabadiliko ya kijiografia au kijamii.

Kipengele II: Historia

13. Elezea mabadiliko matano yaliyotokea katika maisha ya binadamu wakati wa zama za chuma.

Zana za chuma zilichukua nafasi ya zana za mawe, hivyo kuongeza ufanisi wa shughuli kama kilimo, uwindaji na ulinzi.

Kilimo kiliboreka kwa matumizi ya jembe la chuma, hivyo watu waliweza kulima maeneo makubwa na kuwa na uzalishaji mkubwa wa chakula.

Makazi yalibadilika kutoka kuhamahama hadi ya kudumu kwa sababu ya usalama uliotokana na matumizi ya zana bora za ulinzi.

Biashara iliongezeka kwa kubadilishana zana za chuma na bidhaa nyingine kama vyakula, ngozi au mifugo, hivyo kukuza uchumi.

Jamii zilianza kuunda tabaka la mafundi wa chuma na watawala, jambo lililoleta mabadiliko ya kijamii na kisiasa.

14. Eleza mbinu tano ambazo wakoloni walizitumia katika kuimarisha utawala wao barani Afrika.

Utawala wa mkoloni kupitia machifu (Indirect Rule) – Walitumia machifu wa kienyeji kutawala kwa niaba yao ili kurahisisha usimamizi na kupunguza gharama.

Elimu ya kikoloni – Wakoloni walitoa elimu ya msingi ya kuwafundisha Waafrika kuwa watumishi wao bila kuwapa maarifa ya kutawala.

Dini – Wamisionari walitumia dini kueneza maadili ya utii, uvumilivu na kuridhika hali iliyosaidia kukubali utawala wa mkoloni kirahisi.

Jeshi la kikoloni – Wakoloni waliunda majeshi ya kulinda tawala yao na kukandamiza upinzani kutoka kwa wenyeji.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA

Ushirikiano wa viongozi wenyeji – Walitoa vyeo kwa baadhi ya viongozi wa Kiafrika ili washirikiane katika utawala wa kikoloni na kudhibiti upinzani.

SEHEMU C (Alama 30)
Jibu maswali yote katika sehemu hii

15. Kwa kutumia hoja tano, tathmini udhaifu wa matumizi ya njia ya mhadhara kama mbinu ya kufundishia somo la Jiografia.

Mwanafunzi hana nafasi ya kuuliza maswali au kushiriki kikamilifu, hivyo uelewa wake wa somo huwa mdogo.

Njia ya mhadhara huchosha akili za wanafunzi kwa kuwa husikiliza kwa muda mrefu bila kushiriki.

Inategemea zaidi ufasaha wa mwalimu, hivyo mwalimu asiye na uwezo wa kueleza vizuri hushindwa kuwavutia wanafunzi.

Haitoi nafasi ya mazoezi au vitendo ambavyo ni muhimu sana katika masomo ya Jiografia kama kutazama ramani au kuchora vielelezo.

Mwanafunzi anakosa uzoefu wa kujifunza kwa njia ya utendaji au kushirikiana na wenzake, hivyo kuathiri stadi za maisha na uchanganuzi.

16. Ainisha njia tano zinazoweza kutumika kujipatia zana za kufundishia na kujifunzia somo la Historia.

Kutengeneza zana shuleni kwa kutumia vifaa vilivyopo kama makaratasi, wino, ubao, na kalamu ili kuunda mabango au michoro.

Kuazima kutoka shule au taasisi nyingine zenye vifaa vya kufundishia kama picha, vitabu vya kihistoria au vielelezo.

Kuchangisha jamii au wazazi kusaidia vifaa vya kujifunzia kama vitabu, ramani, au vifaa vya maonesho.

Kutembelea makumbusho au maeneo ya kihistoria ambayo yana vifaa vya moja kwa moja vya kujifunzia kuhusu maisha ya kale.

Kutumia teknolojia kama video za kihistoria, programu za kompyuta au picha zilizopatikana kwenye mtandao kuonesha kwa wanafunzi.

Find this and other free resources at: http://maktaba.tetea.org

Prepared by: Maria Marco for TETEA